

Breu recorregut per la història de la fàbrica Roca Umbert de Granollers

53

Ponències
Anuari del
Centre d'Estudis
de Granollers
2011

Resum: *Roca Umbert va ser durant molts anys la principal empresa industrial de Granollers. Avui l'antic complex industrial és reutilitzat per Roca Umbert Fàbrica de les Arts com a espai de creació artística obert a la ciutat. Aquest important patrimoni històric, però, encara està en bona part per descobrir. Aquesta ponència resumeix un treball de recerca presentat el 2006 a la Universitat Autònoma de Barcelona¹ i és un recorregut per la història de l'empresa, dels processos productius i dels canvis tecnològics i laborals i socials esdevinguts en funció de la dinàmica econòmica, a partir de la consulta de l'arxiu empresarial, d'altres estudis històrics i de les entrevistes amb antics treballadors, un col·lectiu de persones molt divers, que conserven el llegat intangible d'aquesta empresa emblemàtica de Granollers.*

Els orígens de l'empresa

Catalunya va experimentar una fase d'acumulació de capital primerenca gràcies a l'especialització agrícola i al comerç espanyol i americà.² L'economia catalana, seguint les passes d'Anglaterra, es centrà en la indústria, en concret d'estampació d'indianes, a finals del segle XVIII.³ Els empresaris catalans encetaren una nova fase d'industrialització a partir dels anys 1840 de la mà de la indústria tèxtil, principalment cotonera.

La industrialització al Vallès Oriental es va endarrerir per la manca d'energia en abundància i barata, i una estructura social dirigida per una burgesia agrària pròspera. Tanmateix aquest procés es va produir entre 1860 i 1882. La instal·lació de fàbriques a la comarca

¹ Alfredo Cela, *A Roca Umbert tindràs pa per tota la vida. Treball de recerca sobre la vida quotidiana a la indústria tèxtil catalana. Un estudi de cas, Roca Umbert a Granollers (Barcelona), 1936-1991*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 2006. Vull agrair a l'historiador Jordi Planas les indicacions i propostes per a la redacció del text d'aquesta ponència.

² Pierre Vilar, *Catalunya dins de l'Espanya Moderna*, vol. II, Edicions 62, Barcelona, 1964.

³ Jordi Nadal i Jordi Maluquer de Motes, *Catalunya, la fàbrica d'Espanya*, Ajuntament de Barcelona, Barcelona, 1984.

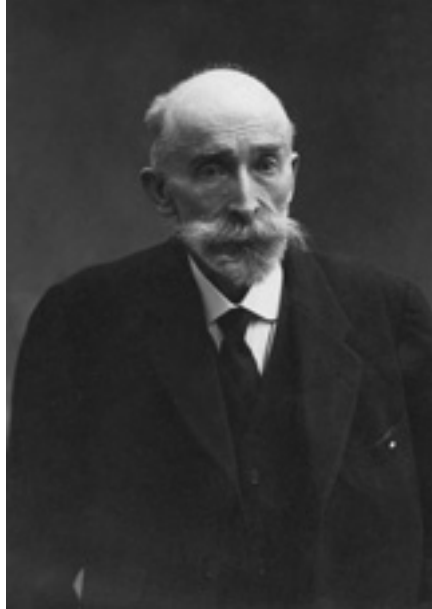
fou resultat de la reconversió de la indústria llanera tradicional a Castellterçol i Sant Feliu de Codines cap a la producció de teixits de cotó, per l'atracció d'inversions cap a les poblacions del pla, sobretot cap a la vila amb més tradició comercial i artesana al Vallès Oriental, Granollers, gràcies a la seva situació geogràfica i a la modernització de les comunicacions, amb la carretera de Barcelona a Vic (1848) i la línia de ferrocarril de la capital catalana a Granollers (1854).

Aquest és l'origen de la fàbrica Roca Umbert. Josep Umbert, un petit empresari de Sant Feliu de Codines, va decidir arriscar bona part del seu capital a Granollers, ja que les bones comunicacions afavorien millors oportunitats econòmiques. Aquest fabricant s'associà amb Bonaventura i Isidre Comas per aprofitar la màquina de vapor d'una fàbrica de Palou, al costat de Granollers [1876]. Hi instal·laren 36 telers mecànics, aviat en van tenir 103 i posteriorment els renovaren amb altres que van importar d'Anglaterra.⁴ Els Comas deixaren l'empresa en comandita per constituir Hilados y Tejidos Comas. Josep Umbert necessitava més espai, més proveïment energètic i també millors comunicacions. L'interès per utilitzar la fàbrica dels Germans Torras, al costat de l'estació del ferrocarril, el va dur a fer companyia entre 1880 i 1889 amb qui van ser els seus patrons. L'empresari codinenc continuà més tard la producció tot sol a la part de la nau coneguda com can Federico, i en altres fàbriques on instal·là telers construïts a can Trullàs.⁵

Josep Umbert va aprofitar el tancament d'altres empreses per contractar els quadres tècnics necessaris per ampliar el negoci el 1904 amb una fàbrica proveïda d'una secció de tints i altres de preparació, tissatge i acabats, una fàbrica de dos pisos de la qual es conserva la façana original. La ubicació era idònia: a la rodalia de Granollers, a uns centenars de metres del riu Congost i envoltada de terreny amb abundància de pous, que li proporcionaven els milers de litres que la fàbrica consumia per tintar les peces; a més, a Granollers la mà d'obra amb experiència al tèxtil resultava més barata que a Barcelona. L'empresari va transformar la quadra de la carretera en un complex industrial d'uns 27.500 metres quadrats durant la primera guerra mundial. Josep Umbert també

⁴ Jordi Abel i Jacint Jordana, *L'activitat econòmica al Vallès Oriental*, El Racó del Llibre de text, Oikos-tau, Barcelona, 1987, pàg. 226.

⁵ *Ibidem*.

Retrat de Josep Umbert Ventura, 1912-1917 (fotografia: Galeria fotogràfica El Siglo / Fons Roca Umbert / Arxiu Municipal de Granollers).

va convertir can Federico i part de la fàbrica de Puig i Font a Monistrol de Montserrat en filatures i instal·là el despatx i magatzem al districte comercial de Barcelona, en concret al carrer d'Alí Bei. El fabricant tenia allà la casa, on va morir el 1917. Havia començat com a petit empresari tèxtil a l'edat de 22 anys i va morir sent l'empresari més ric de Sant Feliu i de Granollers.

El creixement de l'empresa dels Roca Umbert

Josep Umbert no tenia fills i l'empresa va passar als seus nebots. La seva germana, Maria Umbert Ventura, s'havia casat amb J. Roca i Cassart, també veí de Sant Feliu de Codines i fill de teixidors. Maria Umbert quedà vídua jove i el seu germà Josep va fer de pare dels nebots. Quan va morir, Maria Umbert va gestionar l'empresa fins que ho van poder fer els seus fills. Llavors la raó social disposava de 220 telers mecànics per teixir pisanes, es a dir, roba utilitzada en vestits de dones i infants, de cotó o de fil, amb lligat de plana i diversos colors, 4.000 fusos de filar i una secció de tints i acabats, o ram de l'aigua.⁶

⁶ Paco Monja, «El tèxtil a Granollers», *Revista del Vallès*, núm. 977 (1995), pàg.12.

Josep, Esteve, Maria, Magdalena i Remedios Roca Umbert crearen Fills de J. Umbert l'any 1922. Era de les poques empreses catalanes que feien la transformació des de la floca de cotó fins al teixit preparat per vendre —cicle integral del cotó—, tot i que predominava l'especialització en el tissatge.⁷ Llavors ja era la segona empresa en nombre de telers i treballadors a Granollers. La producció era dividida en diverses seus. Els nous gerents ampliaren la companyia absorbint la fàbrica Fills de F. Torras i llogant una nau a Ripollet. L'any 1927 la companyia, rebatejada com a Nebots de J. Umbert, era la més gran de la ciutat i una de les 100 primeres del tèxtil a Catalunya. Llavors feia una producció més diversificada: a més de pisanes senzilles, produïa pisanes retortes, planxes blaves i vichys.⁸

Al principi dels anys 1930 els Roca Umbert es traslladaren a Barcelona. Les dones de la família decidiren transformar la residència de Granollers en una escola bressol gratuïta per a les seves treballadores.⁹ Les fàbriques quedaren en mans de directors generals. El 1936 els gerents instal·laren en una nau de la fàbrica gran de Granollers alguns dels primers telers automàtics Northrops que arribaren a Espanya.¹⁰ Aleshores l'empresa tenia a Granollers 917 treballadors repartits en tres seus: la filatura de can Federico amb 106 obrers, una fàbrica de teixits (can Jaume) amb 156 més i la de cicle complet, amb 655, i continuava mantenint el lideratge a la ciutat.

La Guerra Civil

Esteve Roca Umbert era de viatge de negocis a França quan esclatà la guerra, i es trobà amb la resta de la família a l'Espanya nacional l'estiu de 1936. En absència dels propietaris, la CNT va col·lectivitzar l'empresa, que passà a anomenar-se Espartacus, Empresa Heredera de Roca Umbert CA. Llavors ocupava uns dos

⁷ J. Abel i J. Jordana, *op. cit.*, pàg. 226. Entrevista 50 A, Esteve Roca-Umbert Martínez, 21 d'octubre 2010.

⁸ Equip Roca Umbert Fàbrica de les Arts, l'antiga fàbrica, Roca Umbert Fàbrica de les Arts [en línia]: www.rocaumbert.cat. Data d'actualització: 22 de desembre de 2011.

⁹ Segons l'ordidora 1 [entrevista 52, feta per l'autor el 14 de desembre de 2012], havien agafat la idea de la colònia de Borgonyà. Vegeu: Pere Colomer *et al.*, *Borgonyà: una colònia industrial del Ter, 1895-1995*, Eumo, Vic, 1996, pàg. 261-265.

¹⁰ J. Abel i J. Jordana, *op. cit.*, pàg. 227.

Ponències

mil treballadors repartits entre les diverses seus. Cadascuna era comandada per un comitè d'empresa. La fàbrica de Granollers estava dirigida per nou membres de la CNT. Tanmateix el Comitè aprofità l'experiència del director general, en Josep Déu, fins al 1938, i a partir de llavors d'en Joan Vilardebó i el seu equip, per dirigir la fàbrica.¹¹ Les fitxes de personal i els testimonis orals coincideixen a negar que hi hagués canvis en els llocs de treball.¹²

La producció fou reconvertida per atendre les necessitats militars. Els treballadors d'Espartacus van produir mantes, uniformes militars, de la Guàrdia d'Assalt i sanitaris, a més d'altres elements de campanya.¹³ Cada setmana un camió portava el gènere al front. El vehicle també duia homes a lluitar, complementant la Columna del Vallès, eixida de Granollers el setembre de 1936.¹⁴ Com mostren les fitxes de personal del fons empresarial,¹⁵ fins als fets de maig de 1937, els treballadors de Roca Umbert combinaren el període de mobilització al front de guerra amb altres períodes equivalents (3 o 6 mesos) de treball a la fàbrica, d'acord amb la idea de desenvolupar el socialisme durant la guerra.

La dependència respecte als coneixements dels càrrecs intermedis va permetre que el Comitè Local, del qual depenia el comitè d'empresa, acceptés l'exempció d'aquests homes del servei militar.¹⁶ Les dones van passar a tenir un paper encara més important en la mà d'obra de la fàbrica, per exemple al tint, una secció tradicionalment masculina.¹⁷ També augmentà el nombre d'adolescents i de treballadors d'edats més avançades, que no anaven al front.

¹¹ «Copiador de cartes», 1932-1938, *Correspondència, Direcció*, UI 86, Fons Roca Umbert, Arxiu Municipal de Granollers (AMGr a partir d'ara).

¹² «Fitxes del personal de la Filatura de Granollers (A-Z)», 1904-1978, *Personal*, UI 311-314, Fons Roca Umbert, AMGr.

¹³ Entrevista 5, oficial del ram de l'aigua, 10 d'agost de 2007, i entrevista 9, teixidora, 27 d'agost de 2007. A. Cela, *op. cit.*

¹⁴ Joan Garriga et al., *Granollers 1936-1939: Conflicte bèl·lic*, Ajuntament de Granollers, Granollers, 1989, pàg. 189-190.

¹⁵ «Fitxes del personal de les Fàbriques de Granollers i Sant Feliu de Codines (A-Z)», 1930-1939, *Personal*, UI 317 i 318, Fons Roca Umbert, AMGr.

¹⁶ «Fitxes del personal de la Filatura de Granollers (A-Z)», 1904-1978, *Personal*, UI 311-314, AMGr., Entrevista a Josep Cladelles, 10 d'agost de 2007 i a Antònia de Dios, 4 d'octubre de 2007.

¹⁷ Entrevista 5, cit. i entrevista 19, majordom dels tints, 14 de setembre de 2007. A. Cela, *op. cit.*

L'horari laboral passà a ser de 8 a 12 i de 14 a 18 hores, sis dies a la setmana. La llei de contractes de treball de 1931 establia que la jornada laboral era de 44 hores setmanals, però les necessitats militars obligaren les centrals sindicals a augmentar-la a 48 hores.¹⁸

Les bases de treball acordades per la CNT i la UGT a Granollers augmentaren de 60 a 65 pessetes el sou mitjà d'un obrer del tèxtil —el sou femení era un 27% inferior¹⁹— ; però tot i l'increment d'un 20% dels salaris, els preus dels aliments van pujar globalment un 200%,²⁰ de manera que el nivell de vida va caure en picat. Va ser necessari introduir el racionament. Els obrers demanaven una cartilla a la seu del Comitè local (CLAV)²¹ i l'havien de presentar als responsables del racionament dels queviures. Sovint feien cua els ancians o els nens, perquè les dones anaven a treballar a la fàbrica. Els treballadors també rebien un pagament en espècie extra en sortir de la feina. Contenia «un xusco de pa blanc, semblava pa d'arròs, una mica de bacallà, una mica de cafè o pots de carn russa».²²

Després del bombardeig del 31 de maig de 1938, el Comitè d'Empresa d'Espartacus, sabent que la fàbrica era un objectiu estratègic, va passar l'horari de treball a la nit, per evitar que el fum de la xemeneia delatés la seva posició. Els mecànics col·locaren els llums de gas amb què s'il·luminaven els treballadors, però feien poca llum i calia forçar la vista per veure si els fils es teixien correctament.²³ El Comitè també va encarregar a un calderer la construcció d'un refugi, aprofitant un tros de claveguera que passava sota la fàbrica.²⁴

¹⁸ Alfredo Montoya, *Ideología y lenguaje en las leyes laborales de España (1873-1978)*, Monografías, Madrid: Civitas, 1992.

¹⁹ «Taula salarial de les seccions de filatura, preparació i teixits establerta per les centrals sindicals presents a Granollers. Convenis i reglaments interns», *Reglamentació del treball*, UI 92, Fons Roca Umbert, AMGr.

²⁰ Josep M. Roig Rosich, «Segona República i Guerra Civil», a M. Risques (dir.), *Història de la Catalunya contemporània*, Barcelona: Pòrtic, 1999, pàg. 330.

²¹ Francesc Sánchez Mata, *L'Abans. Recull gràfic de Granollers (1882-1965)*, El Papiol: Efadós, 2003.

²² Entrevista 32, teixidora, 4 d'octubre de 2007. A. Cela, *op. cit.*

²³ Entrevistes 9, cit. i 32, cit. *Ibidem.*

²⁴ Entrevistes 9, cit., 32, cit., 5, cit. i 8, teixidora, 24 d'agost de 2007. *Ibidem.*

La manca de menjar, roba i sabó, i la duresa de l'hivern de 1938 a 1939 produí l'aparició de brots de tifus, diftèria i gana.²⁵ L'arribada de les tropes nacionals, el 28 de gener, va anar precedida d'altres bombardeigs. Vivint en aquestes circumstàncies, la població sentí un alleujament quan els *nacionals* entraren a la ciutat, encara que haguessin estat l'enemic durant tres anys. Maria Roca Umbert entrà a Granollers amb les tropes *nacionals* el 28 de gener de 1939. Quan va veure la fàbrica gran cremada l'envaí la impotència.²⁶

Estat de la fàbrica Roca Umbert al final de la Guerra Civil (fotografia: Josep Bosch / Fons Roca Umbert, 11-12-050517, AMGr).

La postguerra

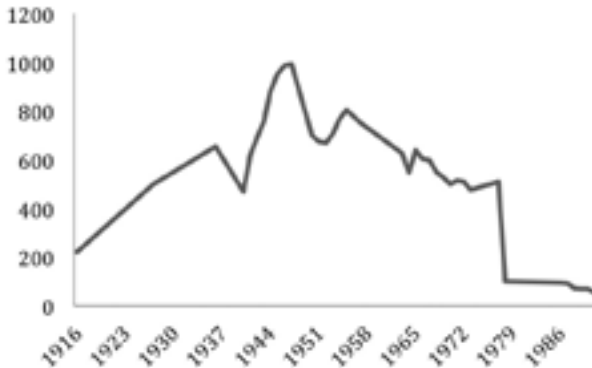
Després de la guerra, el principal problema era l'arribada de matèria primera i les restriccions energètiques. La dictadura tancà l'economia espanyola entre 1939 i 1959 amb la intenció de fer-la autosuficient. L'autarquia també impossibilitava la renovació tecnològica i els empresaris utilitzaven més mà d'obra, atès que amb

²⁵ Joan Garriga et al., *Granollers 1936-1939: El conflicte revolucionari i bèl·lic*, Granollers: Estudis 1 de Granollers i del Vallès Oriental, 1986, pàg. 239.

²⁶ Entrevista 50 A, gerent, 21 de setembre de 2010. A. Cela, *op. cit.*

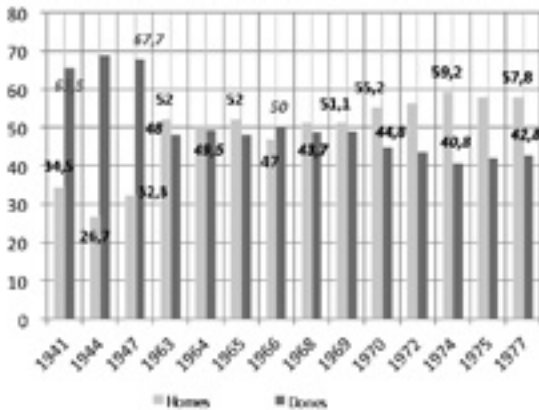
el control dels salaris el cost del treball s'havia reduït. El personal de la fàbrica gran de Granollers augmentà ràpidament i arribà al màxim d'ocupació el 1947, amb 993 treballadors.

Gràfic 1. Nombre de treballadors de la fàbrica Roca Umbert de Granollers (1927-1991)

Font: elaboració pròpia a partir de «Llistat de salaris», 1970-1980, *Estadística salarial*, UI 177 i *Produccions totals. Fàbrica de Granollers i Sant Feliu de Codines, 1950-1957, Controls*, UI 245, Fons Roca Umbert, AMGr. i J. Abel i J. Jordana, *L'activitat econòmica del Vallès Oriental*, Oikos-tau, Barcelona, 1987, pàg. 226-227.

Gràfic 2. Distribució percentual del personal de l'empresa per sexes (1941-1977)

Font: elaboració pròpia a partir del «Llistat de salaris», 1970-1980, *Estadística salarial*, UI 177, Fons Roca Umbert, AMGr.

En el gràfic 2 s'observa que als anys 1940 la major part del personal de l'empresa era femení. Amb l'obertura del torn de nit i la reducció de la discriminació salarial, a partir de 1961 va tendir a equilibrar-se la distribució per sexes.

El règim compensà els empresaris establint noves normes de treball que els beneficiaven. El Ministeri del Treball passà a regular totes les relacions laborals i s'incrementà la jornada laboral. L'horari a la fàbrica granollerina era de 8 a 12.15 i de 14 a 18 hores de dilluns a dissabtes, és a dir 48 hores setmanals i 15 minuts diaris més per recuperar les festes civils, i no 44 hores com durant la república. Els obrers passaren a cobrar la meitat dels salaris que cobraven el 1936.

El *Fuero del Trabajo* prohibia el treball infantil i establia el pagament d'una indemnització a les dones quan es casaven, per allunyar-les de la fàbrica; però amb l'excepció del sector tèxtil. A Roca Umbert, com també a Bertrand i Serra o a Can Saladrigas,²⁷ per exemple, la major part de la plantilla era femenina, perquè cobrava un 70% del salari d'un home, i els nens començaven a treballar abans de l'edat legal. Això permetia als empresaris ampliar al màxim els estrets marges de benefici del negoci. A diferència de la majoria dels homes, les treballadores rebien un sou setmanal, cosa que significa que la seva paga extra era d'una setmana i no d'un mes, i els empresaris pagaven a preu fet. La guarderia infantil era una peça clau en aquesta empresa: atreia noves treballadores i reduïa al mínim les seves absències a la feina.

Les autoritats no feien complir la prohibició del treball infantil. L'inspector anunciava la seva visita i els nens eren amagats entre el material emmagatzemat.²⁸ Ells ho aprofitaven per jugar i quan se n'anava el funcionari tornaven a la feina. Eren els mateixos treballadors qui recomanaven els seus fills al director per assegurar la subsistència de la família. S'establia, doncs, una gran dependència de moltes famílies envers la fàbrica.

²⁷ Vegeu: Gal·la Garcia i Casarramona, *En veu de dona: La Fàbrica Nova de Manresa*, Manresa: Ajuntament de Manresa, 2005; Montserrat Sintés, *Can Saladrigas, 146 anys després. Memòria d'una fàbrica*, Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 2004; Ignasi Terradas, *Les colònies industrials. La colònia industrial com a particularisme històric*, Barcelona: Laia, 1979.

²⁸ Entrevistes 17, filadora, 13 de setembre de 2007, i 30 B, oficinista, 8 d'octubre de 2007. A. Cela, *op. cit.*

La reducció dels salaris va fer caure el nivell de vida. Els aliments i productes de primera necessitat escassejaven i es tornaren a racionar. Al mercat negre els productes assolien preus quatre o cinc vegades superiors i el 1944 el pa arribà a costar deu vegades més que el 1936.²⁹ Els obrers acostumaven a privar-se de productes de la cartilla de racionament, com ara el sucre, l'oli, el tabac o el vi, per canviar-los per productes del camp als pagesos. Els testimonis coincideixen a dir que la postguerra va ser més dura que la guerra.

Els anys de l'esplendor del tèxtil a Granollers

Josep Roca Umbert va morir el 1950 i el seu germà el 1953. L'equip de direcció de l'empresa passà a estar format per Josep Maria Roca-Umbert, Enric Roca-Umbert i Joan Casals, fill de Remedios Roca Umbert, com a responsables del consell d'administració, la part comercial i la tècnica respectivament. Les seves germanes i cosines també eren accionistes de l'empresa, tot i tenir un percentatge menor d'accions. Tenien veu i vot al consell d'administració, rebien part dels beneficis i participaven en les inversions.³⁰

Els Roca Umbert van aconseguir superar les restriccions construint una sala de màquines. Aquesta és una mostra de l'adaptació a les circumstàncies per vèncer les mancances energètiques. Les calderes, instal·lades el 1947 i 1955 a l'edifici actual, van funcionar amb carbó, llenya o escombraries. El vapor era transformat en electricitat que encenia un conjunt de grans motors, amb una potència total d'entre 500 i 600 CV, i aquests la maquinària. Un dels motors era situat en una vagoneta per resoldre problemes de manca d'energia a can Jaume i can Federico. Un fogoner i un peó per torn s'encarregaven de controlar-ne el funcionament. Els calderers els ajudaven a resoldre les fuites. El primer torn, de 6 a 14 hores, era més exigent perquè havia de garantir l'energia necessària per treballar als tints i acabats.³¹ Els productes que

²⁹ Vegeu: Carme Molinero i Pere Ysàs, «*Patria, justicia y pan*». *Nivell de vida i condicions de treball a Catalunya 1939 – 1951*, Barcelona: La Magrana, 1985.

³⁰ «Escriptura de transformació de la Compañia Mercantil *Sobrinos de José Umbert, Sociedad en Comandita a Roca Umbert CA*», 1927, *Constitució i govern, Escritures*, UI 85, AMGr; a més, entrevistes 50 A i B, 21 i 28 de setembre de 2010, i 51, accionista, 27 d'octubre de 2010. A. Cela, *op. cit.*

³¹ Entrevista a Agustí Valentí, Equip Roca Umbert Fàbrica de les Arts, l'antiga fàbrica, Roca Umbert Fàbrica de les Arts [en línia]: www.rocaumbert.cat. Data d'actualització: 22 de desembre de 2011.

Ponències

anaven als tints primer eren blanquejats, perquè prenguessin un color uniforme, després es tenyien en gran banyeres amb milers de litres d'aigua, on s'aplicava el colorant. Les peces tenyides eren enviades als acabats, on els operaris donaven els darrers detalls a la presentació. Els transportistes duïen el gènere al despatx de Barcelona, i des d'allà als clients.³²

La tercera generació de la nissaga aprofità la progressiva obertura de l'economia espanyola per importar maquinària. Primer van instal·lar ordidors automàtics Bellinger, el 1950, i després telers automàtics de la casa alemanya Ruti (1953). També adquiriren 24 telers de la marca suïssa Sulzer, els més moderns del mercat, avançant-se a altres companyies més potents, com ara la Bertrand i Serra. S'aplicaren prestacions als telers més antics per automatitzar-los tant com fos possible. Es compraren bobinadors, bobinadors niquelins i retorts per alimentar la trama dels Sulzers. Als acabats s'instal·laren les màquines RAM per millorar la presentació d'una quantitat més ampla de productes. La maquinària del tint es va renovar entre 1956 i 1961. La renovació tecnològica amplià el pes industrial de Granollers a Espanya, raó per la qual el 1959 va ser visitada pel ministre d'Indústria de l'època, Joaquín Planell.³³

L'entrada de maquinària nova, com els ordidors Bellinger, suposà una millora per a les treballadores joves, perquè permetia produir i guanyar més, tot i que el treball resultava més estressant perquè augmentava la possibilitat de minva. La màquina que millor representà la renovació tecnològica fou el teler Sulzer, que tenia quatre vegades més amplada de pua que els telers de garrot; un projectil agafava el fil de la trama i feia 220 passades per minut. Els paraordits aturaven la màquina quan es trencava un fil; la màquina s'encenia prement un botó i un llum vermell avisava el contramestre en cas d'avaría. Una mostra que els Sulzers eren «la nineta dels ulls dels Roca Umbert»³⁴ era el fet que es trobaven en una nau nova, climatitzada, es tenia més cura de la neteja i a més les treballadores rebien una atenció més personalitzada dels contramestres.

³² Entrevista a Francesc Forniers, Equip Roca Umbert Fàbrica de les Arts, l'antiga fàbrica, Roca Umbert Fàbrica de les Arts [en línia]: www.rocaumbert.cat. Data d'actualització: 22 de desembre de 2011.

³³ La Vanguardia, 17.1.1959.

³⁴ Entrevistes 3 A, majordom dels tints, 8 d'agost de 2007 i 13, tintorer, 5 de setembre de 2007. A. Cela, *op. cit.*

Treballadores a la secció de preparació, dècada de 1960 (fotografia cedida per Concepció Martí / Col·lecció Ajuntament / Arxiu Municipal de Granollers).

Es compraren Jigger i autoclaus moderns per als tints, i es va modernitzar el laboratori. També s'instal·laren extractors sota els quals fer les barreges, i es milloraren les condicions higièniques a la feina amb l'ús d'uniformes i botes d'aigua al tint, perquè hi havia força mullena.³⁵ Llavors calien menys persones per fer les comandes.³⁶ Cada teixidora va passar a dur quatre telers corrents, vuit telers automàtics o dotze telers Sulzer el 1962 i el nombre de màquines s'augmentà a sis, dotze i setze, respectivament, el 1966. Moltes teixidores velles van plegar quan l'empresa va posar vuit telers antics per teixidora, el 1969, i s'havien de dur setze automàtics o Sulzers. Una teixidora deia: «Se'ns havia triplicat la feina i a canvi cobràvem només 1,5 vegades més.»³⁷ Afortunadament el treball al tèxtil no era dur ni perillós, però era necessària molta atenció per augmentar l'escàs salari base amb la prima a preu fet. El treball era rutinari i els obrers eren poc motivats. Com diu un antic oficinista: «L'empresa era tan gran que només era un número.»³⁸

³⁵ Entrevista 19, *ibidem*.

³⁶ Entrevista 35, encarregat d'acabats, 8 d'octubre de 2007, *ibidem*.

³⁷ Entrevista 25, teixidora, 20 de setembre de 2007, *ibidem*.

³⁸ Entrevista 1, controlador d'aturades, 30 juliol de 2007, *ibidem*. Entrevista 53 [del mateix autor], oficinista, 25 de gener de 2012.

L'entrada de la maquinària coincidia amb les reivindicacions salarials dels treballadors formats a l'empresa, sobretot aquells que eren prou qualificats per ocupar un càrrec i als quals l'empresa no oferia possibilitats de promoció interna. A més, com que a partir de la llei de drets polítics, professionals i del treball de la dona (1961) els salaris femenins es comencen a equiparar als masculins, ja no es lloguen tantes dones, ja que el torn és ple i es contracten homes per al torn de nit i per cobrir vacants diürnes. Les innovacions tecnològiques reduïren la dependència de l'empresa respecte als treballadors qualificats, i va poder substituir un vell treballador per un immigrant disposat a fer totes les hores extraordinàries que podia.

Els nouvinguts seguien un patró d'arribada comú. Primer, venia el pare; quan podia, portava la mare i després els fills. Aquests portaven els amics. Roca Umbert contractava famílies senceres i, a les més nombroses, l'empresa els oferia el lloguer assequible d'un habitatge construït per la companyia al carrer de Barcelona.³⁹

La sortida o jubilació dels antics treballadors anà canviant les característiques de la plantilla. El buidatge dels documents de la revisió mèdica de 1958 indica que el 92% dels treballadors eren d'origen català, principalment de Granollers i la rodalia. El 8% restant era sobretot del sud-est espanyol. L'any 1969 el llibre de matrícula de personal indica que al voltant del 73% del personal provenia de fora de Catalunya. Sobretot de les províncies d'Almeria, Granada, Càceres, Sevilla i Badajoz. Alguns testimonis expliquen que aleshores a la fàbrica hi havia pobles sencers.⁴⁰

Com altres grans empreses del país (la Fàbrica Nova de Manresa dels Bertrand i Serra, la SAFI de Sabadell o la Fabra & Coats a Barcelona), Roca Umbert adoptava una relació amb els treballadors de tipus paternalista. Oferia serveis com a pagaments en espècie per compensar que els salaris eren més baixos, ja que es cenyia a allò marcat per la llei i hi havia menys incentius salarials que en fàbriques en què els amos no eren absentistes i la relació entre empresaris i obrers era més estreta. Els anys 1950 l'empresa va

³⁹ Llibre de pagament del lloguer dels habitatges Roca Umbert per part dels treballadors, 01/06/1965-04/05/1977, *Béns mobles i immobles, Patrimoni*, UI 83, Fons Roca Umbert, AMGr.

⁴⁰ Entrevistes 25, cit., 36, controlador d'aturades, 9 d'octubre de 2007, i 16, oficinista i jurat d'empresa, 7 de setembre de 2007. A. Cela, *op. cit.*

crear una aula de costura gratuïta per a les noies, amb l'objectiu de formar-les, millorar el seu rendiment a la feina i que es procurassin el seu propi aixovar. El cosidor era un dels pocs espais de socialització de les noies de fàbrica. La farmaciola de la fàbrica es va convertir en un consultori mèdic (1954). Allà es subministrava la penicil·lina que els empresaris van comprar per garantir la salut dels fills dels treballadors i vacunes per evitar la reaparició de la grip, que va causar moltes baixes el 1957. L'any 1963 el servei de la guarderia infantil es professionalitzà. Es començaren a organitzar concursos i viatges per a les noies del cosidor. Es construí un petit nombre d'habitatges i es va sortejar entre els obrers el pis de la promoció d'habitatges sindicals que pertanyia a l'empresa. Es pactà amb la cooperativa La Vallesana perquè els treballadors tinguessin un economat. Naturalment, aquests serveis es complementaven amb la concessió de favors personals per part del director: canvis d'horari, avançaments del salari, hores extraordinàries, dies lliures per tenir cura d'algun familiar a canvi de recuperar les hores, etc. Això interessava l'empresa, perquè incrementava la dependència dels obrers i els lligava a les necessitats del director. Dins d'aquelles quatre parets el col·lectiu de treballadors anà constituint la seva versió de la cultura de fàbrica, en la qual el treball industrial equivalia a tenir garantit el pa de cada dia.

Guarderia infantil de la fàbrica Roca Umbert, maig 1954 (fotografia: autor desconegut / Fons Roca Umbert / Arxiu Municipal de Granollers).

Per incrementar la productivitat, l'any 1953 s'introduí un segon torn de treball. Els obrers del primer torn feien de 4.45 a 9 hores i hi tornaven de 13 a 17 hores, mentre que els obrers del segon treballaven de 9 a 13 i de 17 a 21.15 hores. Els horaris als tints eren de 6 a 14 i de 14 a 22 hores i els càrrecs feien de 8 a 20 hores per controlar ambdós torns.⁴¹ Els empresaris mantenien el torn partit per facilitar la conciliació de la vida familiar i laboral. Les treballadores que venien dels pobles de la rodalia feien el mateix horari, i es quedaven a dinar a la fàbrica.⁴²

La davallada del tèxtil

La filatura va ser renovada i centralitzada a Granollers entre 1965 i 1978. Un manyà de la fàbrica inventà, a finals dels anys 1960, la màquina del blau, una màquina que permetia tenyir diferents plegadors alhora, que s'utilitzà per tenyir el denim. Una altra novetat fou l'adquisició de vuit telers Fischer de forma experimental. Eren una innovació dels telers corrents, però amb 1,10 metres de pua i mitjançant un sistema de pinces feien 175 passades per minut.⁴³

L'augment de la productivitat generà força beneficis, però els empresaris decidiren integrar l'empresa en el pla de reestructuració tèxtil el 1965. Veien que el sector anava en davallada i els sobrava personal. Llavors l'empresa ocupava 1.093 persones. El 1971 el govern va concedir un pla per tancar pràcticament la producció a Sant Feliu de Codines, on només restà la confecció.⁴⁴ Els telers d'aquesta fàbrica i els de can Jaume s'instal·laren a la fàbrica de Granollers.⁴⁵

Roca Umbert era encara una empresa potent, produïa sobretot teixits de cotó, per fer camises, pantalons, bates de col·legi, jocs de taula i de llit, a més de roba de vestir, roba de treball, texans i uniformes militars. A més, fabricava articles de tergal, una inno-

⁴¹ Entrevista 19, *ibídem*.

⁴² Entrevistes 32, cit. i 25, *ibídem*.

⁴³ Entrevistes 1, cit. i 8 A, *ibídem*.

⁴⁴ Memòries de Francesc Roma, autoeditades, 2004.

⁴⁵ Entrevista 13, cit. A. Cela, *op. cit.*

vació que el 1964 estava limitada a sis empreses espanyoles, de fibrana (mescla de cotó i llana), de viscosilla i denim, un gènere que a Espanya només es produïa a la fàbrica de Granollers i a la sucursal de Lois.⁴⁶ Excepte el tergal, el denim i la confecció, amb poc pes a l'empresa, Roca Umbert no oferia una alternativa als productes del tercer món, molt més barats.

A les dificultats econòmiques de l'empresa s'afegí la mobilització sindical, lligada a l'oposició antifranquista. Les protestes per la millora de les condicions laborals eren liderades pels joves, fills d'antics treballadors que volien millorar les opcions que els oferiria l'empresa. Comissions Obreres creà un equip de futbol i una associació excursionista per establir relacions fora de la feina i convèncer els treballadors dels beneficis de lluitar pels seus interessos.⁴⁷ Això era fàcil entre els joves, però la mitjana d'edat de la fàbrica era de 35 anys. Els antics treballadors estaven acostumats a les relacions paternalistes de l'empresari i a molts els feia por l'acció clandestina. El 1975 els sindicalistes disputaren les eleccions a president comarcal del *sindicato vertical* del ram tèxtil a Joan Casals. El gerent va trucar a la policia i a la sortida els líders de la protesta van ser reprimits.⁴⁸

El 1974 l'empresa assolí el màxim productiu de teixits de cotó pur i mescles, 1.732.308 quilograms, i el 1975 el punt àlgid en la producció de fil, amb 2.382.817 quilograms. Les dades de producció lliurades al Ministeri d'Indústria indiquen que mentre que el valor de la producció s'havia incrementat 1,4 vegades respecte a l'any 1963, les despeses en energia eren el doble, els costos de les matèries primeres anaven en augment, i segurament van superar les xifres de 1969, quan eren 1,2 vegades més elevades que sis anys abans, i els costos de personal eren 6 vegades superiors.⁴⁹

⁴⁶ Ibidem, «Producció setmanal filatures de Granollers i Monistrol», 1957-1977, Producció, UI 236, Fons Roca Umbert, AMGr.; Paco Monja, art. cit.

⁴⁷ Entrevista 18, oficial i sindicalista, 13 de setembre de 2007. A. Cela, *op. cit.*

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Les despeses en salaris eren de 13.968.358 pessetes el 1963 i de 80.529.102 el 1974; els costos en energia eren de 7.369.281 ptes. el 1963 i de 13.717.434 ptes. onze anys després. El desemborsament total era de 45.270.569 ptes. el primer any i de 145.513.872 ptes. el segon. Llavors la fàbrica utilitzava 114 telers mecànics, 325 telers automàtics i 19.000 fusos de filar (*Estadística de salaris*, 1970-1980, UI 177, Fons Roca Umbert, AMGr).

Els Roca Umbert van efectuar un primer pla de reestructuració a la fàbrica de Granollers el 1974. Un centenar de treballadors sortiren de l'empresa amb prejubilacions, indemnitzacions i atur per als treballadors voluntaris.

Els anys 1970 els Roca Umbert van fer el possible per fer competitiva l'empresa, tot i això els beneficis eren prou alts per no considerar detalls com el control de qualitat o l'aprofundiment en l'especialització. Les reformes fetes van ser: contractar els serveis de la consultora Gherzi Textil Organisation Zurich per reorganitzar el negoci,⁵⁰ comprar més telers Sulzers i Fischers, i enviar obrers a fer cursos per millorar el rendiment, i que després transmetessin els coneixements als seus companys. Es van fer gestions per situar una fàbrica a les terres de l'Ebre, però finalment la factoria nova es situà a la Batllòria, on hi havia aigua en abundància, bones comunicacions i es podria acollir part del personal qualificat de Granollers. Aquesta nova fàbrica tenia 9.000 metres quadrats, era climatitzada a 24°C, i estava equipada amb aspiradors i conductes per eliminar les impureses de la fibra.⁵¹ Els Roca Umbert hi situaren la preparació, la màquina del blau i els telers més moderns, tot i que no van comprar 24 Sulzers més com els recomanava la consultora. Els accionistes ja no estaven disposats a fer aquest esforç econòmic. Els tints, acabats i estampats restaren a Granollers, i la confecció a la fàbrica de Sant Feliu. La fàbrica de Granollers restà un complex envellit i quan l'any 1977 el govern concedí plans de reestructuració a empreses en crisi, la Roca Umbert s'hi va poder acollir.⁵²

El tancament de l'empresa

L'empresa avisà que tancava la producció a Granollers el 1977. El pla gestionat per Esteve Roca-Umbert Martínez, Enric Roca-Umbert i Joan Casals va ser molt contestat pels treballadors, atès que suposava tancar la fàbrica i la pèrdua de 510 llocs de treball. El comitè d'empresa va liderar aquesta lluita. Amb una manifestació

⁵⁰ «Informes tècnics de l'empresa Gherzi Organisation Zürich», 1968-1971, *Direcció*, UI 88, AMGr.

⁵¹ Memòries de Francesc Roma, *op. cit.*, i Paco Monja, *art. cit.*

⁵² «Documentació administrativa», 1977-1978, *Direcció*, «Plans de reestructuració», *Personal*, UI 142, Fons Roca Umbert, AMGr.

i una vaga el desembre de 1977 van aconseguir l'augment de les indemnitzacions de 20 a 30 dies per any treballat, la conservació d'una plantilla de 99 persones i 2 anys d'atur per als 411 acomiadats. La filatura deixà de produir el 31 de maig de 1978.⁵³ En acabar l'any es tancaren el cosidor i la guarderia. Els habitatges obrers havien estat comprats i l'economat continuà funcionant.⁵⁴

Vaga de treballadors contra el segon pla de reestructuració, desembre 1977 (fotografia: Esteve Gironella / Col·lecció Ajuntament / Arxiu Municipal de Granollers).

L'any 1978 l'empresa Roca Umbert tenia en total uns tres-cents treballadors: 99 entre el tint i els acabats a Granollers, 25 a la confecció de Sant Feliu, 25 més al despatx i magatzem de Barcelona i 136 a la preparació, el tissatge i la producció de denim a la Batllòria. Esteve Roca-Umbert Martínez era el gerent de la companyia. Roca Umbert ja no produïa fil i l'adquiria a la companyia Hilaturas Buixó de Manlleu,⁵⁵ propietat de Gabriel Buixó, marit de Maria Roca-Umbert Clapés.

Gabriel Buixó va anar adquirint les accions dels Roca Umbert.⁵⁶

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ D'aquest servei encara es conserva: «Documentació administrativa», 1977-1978, cit. i «Factures Economat Roca Umbert», Obra social, 1991-1993, UI 210, AMGr.

⁵⁵ «Proveïdor Hilaturas Buixó SA», 1990-1991, *Proveïdors*, UI 200, Fons Roca Umbert, AMGr.

⁵⁶ Entrevistes 30 B, cit., i 50 B, cit., i Paco Monja, *op. cit.*, 1995.

Esteve Roca-Umbert Martínez també va acabar venent les seves accions al seu oncle. Per a alguns membres de l'empresa era un alliberament. Buixó pretenia cedir les seves accions al seu fill Josep, però un accident el privà de les capacitats necessàries per assumir aquesta responsabilitat. Els Roca Umbert van vendre els terrenys de la filatura a l'Institut Català del Sòl el 1982, i s'hi construí el barri de Tres Torres.⁵⁷

A Gabriel Buixó cada cop li era menys rendible el negoci tèxtil i tenia interessos en altres sectors més rendibles, com ara el turisme o la construcció. Per això l'empresa es va acollir a un tercer pla de reestructuració el maig de 1991 i tancà la producció. Van quedar només 4 o 5 treballadors per acabar de vendre la maquinària i el gènere. La màquina del blau i els Fisher els va adquirir una empresa guipuscoana, i els Sulzer companyies del Marroc i el Pakistan. Afortunadament, es va poder salvar la central tèrmica. Gabriel Buixó arribà a un acord de permuta dels terrenys amb l'Ajuntament de Granollers el 1994.

Passada una dècada de dubtes, en què la fàbrica va ser plató d'algunes pel·lícules, Roca Umbert Fàbrica de les Arts reutilitza el complex industrial com a espai de creació obert a la població, de difusió cultural i a través de les activitats d'artistes residents i d'entitats cobreix part de les necessitats culturals de la ciutat. Tots els espais rehabilitats respecten la fusió entre l'estructura industrial, les tendències arquitectòniques actuals, les arts plàstiques i la preservació del patrimoni industrial.

El projecte es coordina des de les oficines de la Fàbrica de les Arts i un equip multidisciplinari recupera la història a través dels testimonis orals i documentals i la difusió a través del web, la consulta a l'AMGr. i la realització de treballs de recerca de batxillerat. Els relats de vida dels treballadors seran la base per entendre el passat de la fàbrica al centre d'interpretació de la Tèrmica, i per a la recerca històrica poder comptar amb els testimonis visuals és tot un luxe.

Alfredo Cela Rodríguez
Llicenciat en Història

⁵⁷ Paco Monja, art. cit.